

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окмуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин эксперти п.и.к., профессор Т.Т. Иманалиевдин изденүүчү Умарова Рита Нурдиновнанын “Кыргыздардын салттуу педагогикалык маданиятындагы кыз балдарды социалдаштыруу системасы” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окмуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык ишине

К О Р У Т У Н Д У

Изденүүчү Умарова Р.Н. тарабынан даярдалган диссертацияны карап чыгып төмөнкүдөй корутундуга келдим:

1. Диссертациялык кеңештин диссертацияны коргоого кабыл алуу укугуна ээ болгон адистигине иштин дал келүүсү.

Көрсөтүлгөн кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин профилине дал келет.

Иште, учурдагы кыргыз коомундагы социалдык-экономикалык кырдаалдардын натыйжасында, аялзатында өзүнүн табигый тукум улоо кызматына кайдыгерлик, аракеттик, боюнан алдыруу, кылымышкерлик, сойкулук ж.б: улуттук нарк салттарга жат илдеттер оорун алганы, аялдар “улуттук адеп салттын уюткусу”, “үй-бүлөнүн куту” деген, кылымдап түптөлүп, калыптанган баалуулуктардын маанилүү экени, жана ошондой эле, азыркы мектеп коомчулук алдында ден соолугу чың, адеп нарктуу кыз балдарды тарбиялоо керектиги, коомдун, улуттун руханий-маданий саламатчылыгын коргоо, сактоо, чыңдоо стратегиялык маселелер катары каралаары айтылып 13.00.01. – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

2. Диссертациянын максаты: кыргыз элинин салттуу тарбия маданиятындагы кыз балдарды социалдаштыруунун идеалдарын, факторлорун, методдорун, каражаттарын жана алардын трансмиссиясын ачып көрсөтүү.

Коюлган максат төмөнкү милдеттердин ишке ашуусу аркалуу жетишилген:

1. Кыргыздын салттык маданиятында аялзатын социалдаштыруунун элдин байыркы ишеним, ынанымдарына негизделген максат, милдеттери, түпкү натыйжалары, жалпыга айкын үй-бүлө турмушу менен тутумдаш системасы бар экендигин ачып көрсөтүү.

2. Кыргыз элинин салттуу маданиятындагы аялзатын социалдаштыруунун негизги баалуулуктарын жана аларды курактык баскычтар боюнча калыптандыруунун өзгөчөлүктөрүн айкындоо.

3. Кыргыз элинин салттуу маданиятындагы кыз балдарды социалдаштыруунун факторлорун, методдор жана каражаттарын айкындоо.

4. Кыз балдарды социалдаштыруу боюнча салттык билим жана тажрыйбалардын азыркы шарттагы трансмиссиясын баалоо.

Изилдөөнүн объектиси катары кыргыз элинин салттуу тарбия маданиятындагы жаш муундарды социалдаштыруу тажрыйбалары.

Изилдөөнүн методдору коюлган милдеттерге дал келет. Алсак, изилдөөлөрдүн жүрүшүндө илимий адабияттар анализи, фольклордук материалдарды анализдөө, жазылуу булактарды анализдөө, сөздөрдүн этимологиясын анализдөө методдору, талаа изилдөө методдору, лингвистика методдору, анкеталык сурамжылоо методу колдонулду.

Жалпысынан, изилдөө процессинде тарыхый этнопедагогиканын, социалдык педагогиканын, этнография, лингвокультурологиянын методдору өз ара биримдикте колдонулду.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыз балдарды социалдаштыруу боюнча элдик педагогикалык баалуулуктарды изилдөөнүн актуалдуулугу азыркы кыргыз коому туш болгон татаал жана карама – каршылыктуу процесстер менен туташ биримдикти каралат. Соңку жылдардагы кыргыз коомундагы социалдык-экономикалык кризистик кырдаалдардын натыйжасында аялдар арасында өзүнүн табигый тукум улоо функциясына кайдыгерлик, алкоголизм, наркомания, кылмышкерлик, аягы суюктук, айрыкча өспүрүм кезинен никесиз боюна бүтүп аборт жасатуу, венерикалык оорууларга чалдыгуу сыяктуу улуттук нарк салттарга жат илдеттер аялдардын “Улуттук адеп салттын уюткусу”, “Үй бүлөнүн куту” деген кылымдап түптөлүп калыптанган баалуулуктарына көрүнөө көлөкө түшүрүүдө. Ушундан улам азыркы мектеп коомчулук алдында ден-соолугу чың, акыл парасаттуу, адеп нарктуу кыз балдарды тарбиялоо коомдун, улуттун руханий-маданий саламатчылыгын коргоо, сактоо, чыңдоонун стратегиялык маселелери катары андалууда. Бул маселенин актуалдуулугу “Кыргыз Республикасында балдардын ден соолугуна, дене бой, интеллектуалдык, психикалык, руханий жана адептик өнүгүүсүнө зыян келтирүүнүн алдын алуу боюнча чаралар жөнүндө” мыйзамында жана Кыргыз Республикасынын Президентинин “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсүн жана дене тарбиясын камсыз кылуу жөнүндө” Жарлыгында (2021) өзгөчө белгиленген. Билим берүү уюмдарында таалим-тарбия ишине гендердик мамиле жасоо боюнча айрым программалар иштейт. Бирок, алардын мазмунун конструкциялоодо этномаданияттын Аялзатын социалдаштырууга байланыштуу аксиологиялык потенциалы жетишээрлик даражада эске алынбай келет.

Кыргыз элинин аялзатын социалдаштырууга байланыштуу салттуу билимдеринин мүмкүнчүлүктөрүнүн байлыгы, аларга карата муктаждыктардын бардыгы менен андай изилдөөлөрдүн жетишсиздиги жана ошондой эле кыз балдарды социалдаштырууда, ал баалуулуктарды колдонуунун илимий-методикалык негиздеринин иштелип чыкпагандыгынын ортосунда объективдүү карама-каршылык бар экендиги изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун айгинелейт.

3.Диссертациянын илимий жыйынтыктары.

Диссертацияда педагогика илиминин өнүгүшү үчүн төмөндөгүдөй жаңы, илимий жактан негизделген теориялык жыйынтыктар келтирилген.

3.1. Кыргыздардын аялзатын социалдаштыруунун байыркы культтук ишенимдери менен салттуу жашоо турмуш образына шайкеш идеалдуу жана реалдуу баалуулуктарынын көп кырдуу мазмуну тарыхый этнопедагогикалык өнүктө реконструкцияланды.

3.2. Салттуу кыргыз коомунда аялзатынын социалдык ролдук функцияларына шайкеш курактык шкаалары боюнча социалдаштыруунун этаптары өз ара тутумдаш өнүгүш абалындагы система катары ачылып көрсөтүлдү.

3.3. Салттуу кыргыз коомундагы Аялзатын социалдаштыруунун доминанттык факторлору, методдору каражаттары мүнөздөлдү.

3.4. Кыргыз элинин кыз балдарды социалдаштыруу салттарын азыркы коомго трансмиссиялоонун абалы, проблемалары айкындалды.

3.5. Классификациялык белгилерге дал келүүсү: диссертациялык иш классификациялык белгилерге толугу менен дал келет.

4.Диссертацияда алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү.

Изилдөөнүн натыйжалары төмөнкүдөй чөйрөлөрдө колдонулушу мүмкүн: этнопедагогика илиминде кыз балдарды тарбиялоо проблемасынын жаңы аспектерин изилдөөдө; улуттук тарбиянын негизги (базалык) баалуулуктарын жана орто мектепте кыз балдарды тарбиялоонун программасын иштеп чыгууда; жогорку окуу жайларда “Кыргыз этнопедагогикасы” жана башка педагогикалык дисциплиналардын мазмунун өркүндөтүүдө.

5.Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган изилдөөнүн максатына, милдеттерине толугу менен дал келет. Авторефератта кыргыз, орус, англис тилдеринде окшош резюмелер бар.

6.Диссертацияда оорун алган кемчиликтер:

–тексте берилген адабияттарга шилтеме сандар колдонулган адабияттардын катар сандарына дал келбейт. Мисалы, 5б., Каменский, Пестолоцци, Ушинский (9,180) деп көрсөтүлгөн, адабият тисмесинде бул сандар бөлөк авторлорго тиешелүү, ошол сыяктуу эле Омарова Р.И. (134), Жалгасова (164), Рахманова Я (155), Тагирова (177), Апышев (128) ж.б.;

–тексте бир нече орусча сөздөр кыргызчага которулбай берилген, мисалы: трансмиссия, шкала, уклад, ориентир, функция, алкоголизм, наркомания, аборт, конструкциялоо, реконструкциялоо, структура, реакция ж.б., буларды кыргызчага которуп киргизсе талапка ылайык болот эле, ошондой эле, тексте – кээ бир түшүнүксүз, кэңири таралбаган кыргызча сөздөр да кездешет, мисалы, андоо, этет, ынаным, апаман ж.б.;

–55,95,113 беттердеги сүрөттөргө текстте шилтеме берилген эмес, жана талапка ылайык алардын номерлерин 2.1, 2.2, 2.3 – сүрөт деп көрсөтүү зарыл;

–тексти барак бетине жайгаштыруу да сарамжалдуу болбой бош оорундар көп калтырылган (беттер: 54, 68, 62, 69, 70, 71, 72, 73, 83, 84, 85, 94);

–§ 2.4.(108б) кыз балдарды социалдаштыруунун факторлору жана методдору текстте жакшы ачылып берилген, тилекке каршы, бул жерде каражаттары ачылып көрсөтүлбөй калган, текстте каражаттар жөнүндө бир гана сүйлөм берилген (112б).

–келтерилген 1-корутунду диссертациянын 1-милдетине ылайык үй бүлө турмушу менен тутумдаш системаны ачып көрсөтүүсү керек эле, бирок бул жерде система жөнүндө сөз жок, ушундан улам 1-корутундуну кайра иштеп чыгуу керек деп сунуш кылам, анын үстүнө, “системасы” деп теманын өзүндө берилген;

–3-корутунду да кайра иштеп чыгууну талап кылат, себеби, факторлор менен методдор айкындалып, каражаттар көмүскөдө калган;

–диссертацияда практикалык сунуштар ачылып берилген эмес, бирок алар авторефератта жакшы берилген, ошондуктан аларды диссертацияга которуп коюу керек.

7. Сунуштар.

Диссертациялык иште көпчүлүк жерлерде сөздөр бири-бири менен жармашып пробел болбой калган, анын үстүнө текстте грамматикалык, орфографиялык каталар оорун алган, ошондуктан, ишти даагы бир жолу оңдоп, түздөп, редакциялап коюш ашык болбойт.

8. Бүтүм.

Изденүүчү Умарова Рита Нурдиновна тарабынан жазылган “Кыргыздардын салттуу педагогикалык маданиятындагы кыз балдарды социалдаштыруу системасы” аттуу темадагы диссертациялык иши толук кандуу аягына чыккан илимий эмгек болуп эсептелинет.

Эксперт Т. Иманалиев, берилген ишти карап чыгып Р.Н. Умарованын “Кыргыздардын салттуу педагогикалык маданиятындагы кыз балдарды социалдаштыруу системасы” аттуу темадагы 13.00.01. – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окмуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясын И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окмуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.20.618 Диссертациялык кеңешине коргоо үчүн кабыл алууну сунуштайт.

Эксперт, профессор

T. T. Imanaliev

Т. Т. Иманалиев

Профессор Т. Т. Иманалиевтан

Таштасан Бекбаев

